

Het Waterkamp, zeilschool ‘avant la lettre’

In 1915 was het totaal nieuw, een zeilkamp in Friesland. Het ‘Waterkamp bij de Friesche Meren’ werd direct een groot succes. Vanuit Amsterdam staken 225 jongens de Zuiderzee over met een vloot van 32 schepen. Er werd zelfs een jongensboek over geschreven en er verscheen een fraai geïllustreerd gedenkboek.

Door: **Simon Schermerhorn**

Pieter Tjebbes (1882-1976) was directeur van de Zeevaartschool in Amsterdam. Zijn eerste plan was om in 1914 een zeiltocht met acht jongens te organiseren op de Friese Meren. Dat kon niet doorgaan vanwege het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Maar begin 1915 schreef hij een veel uitgebreider plan. Tjebbes

constateerde: ‘Zodra een jongen lopen kan krijgt hij belangstelling voor voetbal, maar er is bitter weinig belangstelling voor de watersport.’ Hij wilde daarom met 100 à 150 ‘flinke’ jongens op twintig schepen koers zetten van Amsterdam naar Lemmer om in Friesland een waterkamp te organiseren. Tjebbes eindigde zijn uitgebreide

boven: Fragment van de aquarel van Joh. Visser: zeilwedstrijden Langweer 1916. (De aquarel is ook gebruikt als voorpagina van het jubileumboek ‘150 jaar Watersport in Langweer’, auteur Albert van Keimpema)

betoog in de *Groene Amsterdammer* met ‘Och neen, leg het artikel nu niet terzijde met een glimlach dat het plan wel aardig was, maar DOE eens wat!’

Brede steun

De allereerste reactie op zijn plan kwam van

de Koningin-moeder Emma. Haar schenking van fl 100,-, nu omgerekend meer dan duizend euro, betekende een enorme stimulans en zorgde voor meer steun. De Koninklijke Marine stelde acht sloepen ter beschikking, inclusief acht instructeurs. Stoomvaart Maatschappij Nederland stelde sloepen, twee koks en keukenmaterieel ter beschikking en het loodswezen van Harlingen zorgde voor een loodsbatter en een schokker inclusief bemanning. Als sleepboten voor de heen- en terugreis kwamen de *Antoinette* van de Gebr. Goedkoop en de *Utile Dulci* van de heer F.A. Vink gratis in actie. Ernst Crone ging mee als rechterhand van Tjebbes met zijn zeiljacht *Mercur*.

In Friesland kreeg Tjebbes ook alle medewerking, zo kreeg hij de beschikking over een terrein aan de Langweerder Wielen. Toch was het financieel nog een hele toer want de klipper *Crescendo* kostte fl 20,- per dag, de Marker bidders en twee tjalken ieder fl 35,- per week. Daar kwam de huur van tenten en sleeptrassen nog bij. Uit de begroting bleek dat elke jongen ongeveer fl 40,- moest bijdragen in de kosten van het zeilkamp van drie weken.

225 Aanmeldingen

Na het versturen van de circulaire kwamen er massa's vragen en 225 aanmeldingen binnen. In een boekje voor de deelnemers werd de hele tocht in detail beschreven, aan alles was gedacht: een reglement van orde, verplichte uitrusting (bijvoorbeeld een 'solide' zwembroek, beter nog een zwemcostuum en aanbevolen werd

een 'Flink zakmes, maar vooral geen dolken, bijlen of ander roovers-tuig'. In totaal waren op zondag 1 augustus 32 schepen verzameld voor vertrek vanuit Amsterdam-Noord bij het voormalige ENTOS-terrein bij de pont aan het Y. Klokslag vijf uur vertrok het eskader onder luid hoera-geroep en gewuif van talrijke familieleden en belangstellenden. Het schutten in de Oranjesluizen was een spektakel. Er was een seinsysteem afgesproken met voor iedere lettervlag een betekenis. Voor Durgerdam werd de Seinflag G gehesen met de betekenis "Gij moet ankeren". Na het nuttigen van 1500 broodjes zochten de jongens hun slaapplek op in het ruim van de tweemaster *Crescendo*. De volgende morgen ging om 4 uur de wekker en om 5 uur werden de ankers gelicht. De snelle *Mercur* kreeg als extra taak om op Urk te telegraferen hoe laat men in Langweer dacht te arriveren. De heenreis verliep probleemloos, op wat zeeziekte en overgeven na.

Gedenkboek en jeugdboek

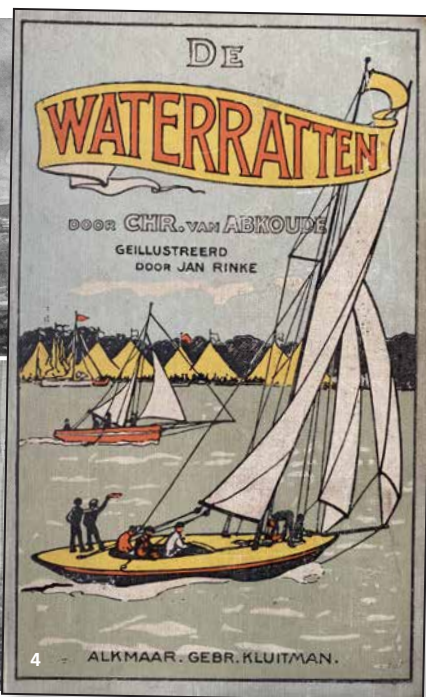
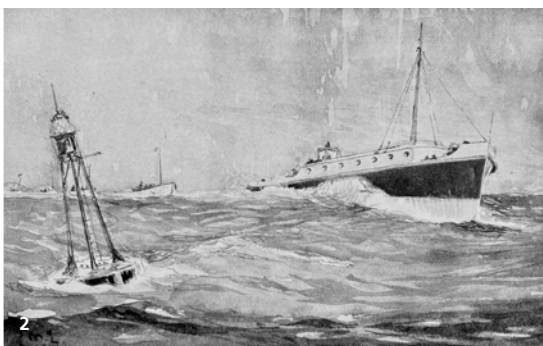
De geschiedenis van het 'Waterkamp bij de Friesche Meren' is vastgelegd in een 'Geïllustreerd gedenkboek' samengesteld door G.J. Nijland, de sportredacteur van het *Algemeen Handelsblad*. Dit werd opgedragen aan Pieter Tjebbes, 'den eminenten leider'. Bijzonder zijn de twee illustraties van de beroemde maritieme schilder E.M. Eden. Dat maakt het gedenkboek al tot een 'collectors item'. Chr. van Abkoude schreef in 1915 het bij Kluitman uitgegeven jongensboek *De Waterratten*, dat vanaf de tweede druk de titel

Het Waterkamp kreeg. Dit boek gaat over het waterkamp in Langweer! Ernst Crone heeft in het jongensboek de naam Harry Weston gekregen, de *Mercur* heet *Havik*. Op de voorpagina heeft illustrator Jan Rinke een op de *Mercur* lijkend schip getekend met op de achtergrond het tentenkamp. In werkelijkheid voer het 1,88 m diepstekende jacht tijdens het waterkamp niet op de ondiepe Langweerder Wielen maar op de Zuiderzee.

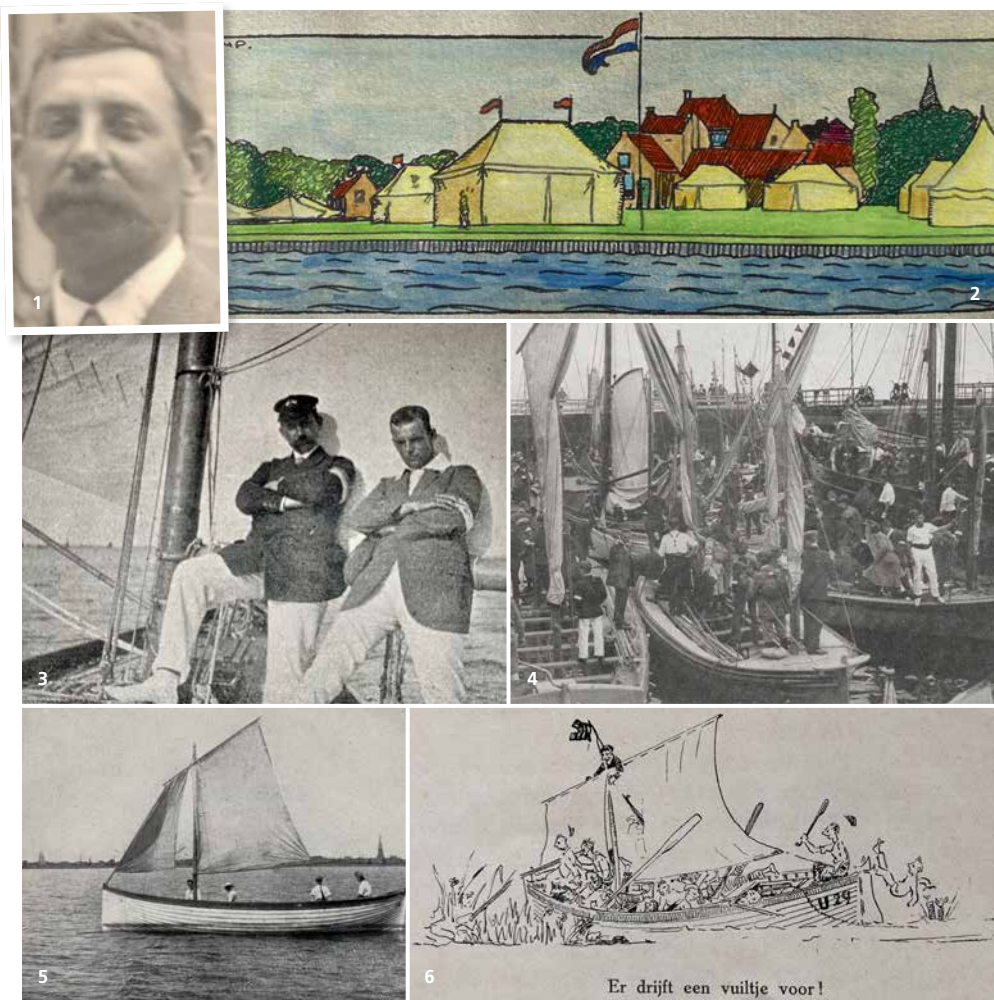
Tentenkamp Langweer en Zuiderzee-eskader

Het waterkamp bestond uit twee delen. Het tentenkamp werd in Langweer opgebouwd, daar werd vooral gezeild met de sloepen. Laveren in de overnaadse houten sloepen met het kleine 'gesneden emmerzeil' was lastig. Het ploeteren om van lagerwal te komen was de beste leerschool volgens Tjebbes. De plaats van dit kamp was achter de olieslagerij van de heer D. van der Leij, die als voorzitter van de watersportvereniging Langweer het plan ondersteunde.

De schokkers en bidders vormden onder leiding van admiraal Ernst Crone met de *Mercur* het Zuiderzee-eskader. Er gingen steeds vijftig jongens op de fiets naar Lemmer (15 km fietsen) om enkele dagen op de Zuiderzee ervaring op te doen met navigeren, het hanteren van de sextant, peilen en loden. Ook moesten ze leren de proviand te verdelen over meerdere dagen. Dat lukte slecht, want na één dag waren de broodjes op en werd er hongergeleden. Het was natuurlijk een unieke gelegenheid om tijdens de zeilweken op de Friese meren én op de Zuiderzee te varen

1 Plattegrond Langweer. De * is de plaats van het Waterkamp (Bron: Topotijdreis 1915) • 2 Terugreis naar Amsterdam: De *Utile Dulci* sleept vier sloepen langs de gaston van het Enkhuizer Zand, (illustratie van E.M. Eden) • 3 Aan boord van de *Mercur* (illustratie van E.M. Eden) • 4 Voorpagina van het jongensboek 'De Waterratten'

• 1 Pieter Tjebbes • 2 Waterkamp (ingekleurde) illustratie van Jan Rinke uit het boek 'De Waterratten'
 • 3 De leiders van het Waterkamp met links Pieter Tjebbes (32 jaar), rechts Ernst Crone (24 jaar) op de *Mercur*
 • 4 Waterkamp 1916: De vloot in de Oranjesluizen. (Bron: *Revue der Sporten*) • 5 Sloep met 'gesneden emmerzeil'
 • 6 Illustratie 'Er drijft een vuiltje voor!' (Afbeeldingen 3, 5 en 6 komen uit het Gedenkboek 'Het Waterkamp bij de Friesche Meren' (1915))

met sloepen, botters en een scherp jacht. Uit de stukken in diverse kranten blijkt hoe bijzonder dit evenement was. Er kwamen veel bezoekers spontaan een kijkje nemen. De belangstelling werd versterkt door bij zeilwedstrijden in Langweer, Lemmer en Sneek een extra klasse voor de sloepen van het Waterkamp toe te voegen. De ouders waren welkom op de sportdag in Hindeloopen, waar voor de zesduizend(!) aanwezigen zelfs een tribune werd gebouwd. De KNZ&RV organiseerde een achtdaagse kruistocht (zie SdZ 2021.5) naar Waterkamp Langweer en de zeilwedstrijden in Sneek. In de advertentie van een boottocht langs de Friese meren werd de tocht aangeprezen met de tekst 'Terug langs het Waterkamp aan de Langweersterwielen'. In Langweer voelde men zich vereerd dat de keuze niet op Sneek of Grouw was gevallen. De bakker, slager en groenteman profiteerden van alle inkopen en de fietsmaker had opeens 230 fietsen extra in onderhoud.

De heer Tjebbes schrijft een uitgebreide evaluatie in de *Groene Amsterdammer*. Het Waterkamp heeft zijn hooggespannen verwachtingen verre overtroffen. Zijn overtuiging dat jongens het water op moeten om tegen voetbal te kunnen concurreren is versterkt.

Vrouwen het water op

Maar hij heeft bedacht dat er nog een factor is, 'die kan helpen de watersport aan de spits te voeren: de Vrouw! Krijgen we de vrouw meer op 't water, dan volgt de man vanzelf'. Hij legt uit: 'Ik maak me sterk dat één bakvisch die de watersport 'dollejtes' vindt, minstens 25 melkmuilen meesleept in haar voorkeur. Later, verloofd of gehuwd, is het dikwijls de vrouw die bepaalt hoe de vrije en vacantiedagen doorgebracht zullen worden.' Dit 'strategische' inzicht zorgt ervoor dat een jaar later ook een apart waterkamp voor meisjes wordt georganiseerd. Een gemengd kamp 'co-educatie' was nog een stap te ver in die tijd.

De Koningin-moeder Emma stelt opnieuw een bedrag beschikbaar. Het jongenskamp noteert 170 deelnemers. De aanmelding voor het meisjeskamp valt eerst tegen omdat de ouders het niet helemaal vertrouwen. Pas nadat benadrukt wordt hoe ervaren de begeleiding is worden er toch 98 meisjes ingeschreven en mevrouw Sija Tjebbes krijgt de leiding. De meisjes doen mee aan de zeilwedstrijden van de KWV Langweer op zaterdag 19 augustus 1916 in de klasse 7 en 8 'Sloepen van het waterkamp'. Daar bestaat zelfs een aquarel van: de meisjes dragen een jurk en een modieus hoedje.

Voedselgebrek in 1917

Door de oorlogssituatie kon het waterkamp van 1917 niet doorgaan. In 1918 werd gekozen voor een andere opzet. Geen 'stationair' kamp zoals Langweer, maar een varend waterkamp waarbij op tjalken werd overnacht. Er gaan ook negen één-persoons Larks mee. In 1918 heeft Pieter Tjebbes de 'Vereeniging ter Bevordering van de Watersport onder Jongeren' opgericht om de waterkampen een permanent karakter te geven. Voor de vereniging kan de klipper *Lichtstraal* worden aangeschaft die ook gebruikt wordt als oefenschip voor de zeevaartscholen. Ook heeft de vereniging vijf sloepen laten bouwen om het roeien te promoten bij Amsterdamse Middelbare scholen. Tjebbes emigreerde echter naar Argentinië nadat hij samen met Ernst Crone een cursus met 30 lessen voor jachtzeilers ontwikkelde. Crone wordt zijn opvolger als directeur van de vereniging.

De Waterkampen werden voortaan op de Kaag gehouden, waar geslapen werd op een binnenvaartschip. Een voordeel was dat niet alle deelnemers en materiaal over de Zuiderzee vervoerd hoefden te worden, wat risico en kosten opleverde. Op de Kagerplassen was het aantal deelnemers beperkt tot 50 meisjes en 50 jongens, terwijl het kamp werd ingekort van bijna drie weken tot negen dagen. Na vijf kampen op de Kaag volgde een onderbreking. In 1929 ging het Waterkamp weer van start tot en met 1935. De vereniging ging zich vooral richten op het promoten van de roeisport. Na de Tweede Wereldoorlog worden in 1947 en 1948 nog Waterkampen georganiseerd door het comité "Onze Marine" op diverse plaatsen in Nederland. Inmiddels heeft dan ook het fenomeen zeil-school in Nederland zijn intrede gedaan.

Meer informatie over het Waterkamp:
www.moente.nl/waterkamp
 Reacties/opmerkingen graag naar:
s.schermerhorn@planet.nl